

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Г. М. Пасемко

*к.е.н., доцент кафедра бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Рослинництво в цілому та вирощування зернових культур займає базове місце у сільськогосподарському виробництві

країни. Розширення виробництва продукції зернових культур високої якості гарантує повне забезпечення населення країни продуктами харчування, створення вагомого експортного потенціалу сільськогосподарської продукції, економічну стабільність і незалежність нашої країни. На сьогоднішній день сільське господарство зазнає багато труднощів як в економічному так і в соціальному плані. Постійно знижується рівень матеріально-технічного забезпечення виробництва, існує проблема постачання високоврожайних, цінних у продовольчому і кормовому відношенні сортів посівного матеріалу, майже у всіх господарствах під посіви вноситься недостатня кількість мінеральних та органічних добрив, значно знижується культура землеробства. Відсутність коштів не дає можливості господарствам впроваджувати інтенсивні і раціональні технології з оптимальним насиченням та розміщенням зернових культур.

Будь-яка діяльність суб'єктів господарювання неможлива без витрат певних видів ресурсів, а це вимагає управління ними та раціональне їх формування. Питання раціонального управління витратами виробництва у період розвитку ринкової економіки є досить актуальним. Отримання найвищого ефекту із найменшими затратами матеріальних, трудових та фінансових ресурсів залежать від політики управління витратами, яка передбачає пошук способів їх зниження. Економічно обґрунтований облік витрат на виробництво продукції рослинництва в цілому та зернової продукції зокрема дає можливість мати об'єктивну інформацію про ціну реалізації, визначення рентабельності продукції та загалом здійснення прогнозованих розрахунків щодо перспектив розвитку підприємств. Тому постає питання необхідності ефективного і раціонального управління у сфері обліку витрат та обчислення собівартості продукції.

Питаннями організації обліку витрат на виробництво продукції рослинництва в цілому та зерна зокрема і управління ними а також його удосконаленням займається ряд науковців та практиків, серед яких: І.Ю. Бондар, В. Васильченко, В.М. Гаврилюк, А.І. Глушаченко, Г.С. Головач, М.Г. Грещак, А.О. Задоя, Г.Я. Стеблій, Л.К Сук, П.Л. Сук, А.М. Турило, Ю.С. Цаль-Цалко та ін.

Незважаючи на масштаби наукових досліджень питання системи управління витратами на вирощування зернових культур та його облікового і контрольного забезпечення потребують подальшого вивчення

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування пропозицій щодо формування витрат і системи управління ними та роль облікового і контрольного забезпечення при цьому. Виходячи з цього основними завданнями були: узагальнення теоретичних аспектів функціонування обліково-контрольного забезпечення управління виробничими витратами; аналіз організаційних підходів щодо формування витрат та управління ними; визначення напрямків формування облікової і контрольної інформації щодо управління виробничими витратами.

Виклад основного матеріалу. Стабільність і розвиток будь-якого суб'єкта підприємництва на конкурентному ринку залежить не тільки від порядку формування витрат, а й від створення ефективної системи управління витратами. Для формування системи управління витратами необхідно визначити структуру цієї системи, яка повинна містити складові (елементи) які взаємодіють між собою відповідно до поставлених завдань. Розмір витрат є основним чинником для оцінювання ефективності діяльності підприємства, а також значно впливає на формування фінансового результату підприємства. Через це управління витратами потребує детального вивчення та удосконалення.

Управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій управління,

тобто функції, які повинні реалізовуватись через елементи управлінського процесу: прогнозування, планування, нормування, організація, калькулювання, мотивація та стимулювання, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат. Виконання всіх функцій управління по всіх елементах – це взаємодія керуючої підсистеми (суб'єкт управління) на керовану підсистему (об'єкт управління). Механізми управління витратами передбачають застосування певних методів та інструментів, за допомогою яких вивчають витрати, досліджують їхню поведінку, щоб управляти ними. Вибір методів полягає у застосуванні різноманітних способів і прийомів, за допомогою яких можна вивчити та отримати точну інформацію про витрати і на її підставі прийняти правильні управлінські рішення. Прийняття управлінських рішень впливає на величину фінансового результату підприємства, і тому завершальним етапом є оцінка прийнятого рішення на відповідність поставленим завданням.

Щоб забезпечити ефективне управління витратами на підприємстві, слід сформулювати відповідну систему управління витратами, яка включає:

- облік витрат і створення інформаційної бази прийняття управлінських рішень;
- аналіз витрат, оцінка факторів, що їх формують;
- обґрунтування розміру витрат на плановий період;
- визначення мінімально допустимого розміру витрат відповідно до прийнятих норм і стандартів;
- визначення максимально допустимого розміру витрат з метою виходу на цільовий розмір прибутку.

Основними принципами управління витратами є: застосування системного підходу до управління витратами; взаємозв'язок окремих елементів підсистем із завданнями системи загалом; відповідність системи обліку завданням управління витратами; аналіз і виявлення альтернативних шляхів досягнення мети; повнота і аналітичність інформації щодо рівня витрат; застосування ефективних методів зниження витрат; стимулювання і мотивація працівників до зниження витрат; оцінка і контроль результатів діяльності підрозділів; забезпечення та реалізація останніх досягнень економіки, математики та практики для подальшого удосконалення.[4]

Із зазначеного можна констатувати, що будь-яке підприємство повинно використовувати такий механізм формування витрат виробництва, який дасть змогу отримати повну інформацію про витрати на виробництво продукції. Саме така інформація є гарантом успіху підприємства в конкурентному середовищі. Вчасне реагування на відхилення витрат від нормативних значень дасть змогу попередити зростання витрат виробництва, що прямопропорційно впливають на собівартість продукції і прибуток підприємства.

Своєчасне отримання достовірної інформації про стан виробництва є запорукою ефективного управління господарськими процесами. Таку інформацію можна отримати з даних фінансового та управлінського обліку. Основною метою управлінського обліку є надання користувачам інформації, необхідної для прийняття рішень. На відміну від фінансової інформації, структура і склад якої чітко регламентується державою, створення системи внутрішньогосподарського обліку є прерогативою самого підприємства. Тут превалює контроль і управління витратами по відхиленнях від планованих показників, визначених шляхом аналізу, що дає можливість підсилити позитивні відхилення та ліквідувати негативні. У системі управлінського обліку це досягається через центри фінансової відповідальності і центри витрат на основі аналізу даних виробничого обліку.

На організацію обліку виробничих витрат впливають різноманітні фактори, основними з яких є: види діяльності, характер виробництва і продукції, яка виробляється, структура управління і розміри підприємства, особливості технології та організації виробництва. Що стосується обліку витрат, то необхідно виділити такі три основні етапи: 1. Поступове накопичення виробничих витрат протягом місяця; 2. Розподіл загальновиробничих витрат по аналітичних позиціях калькуляційних рахунків; 3. Розподіл витрат, зібраних на калькуляційних рахунках виробництва, між готовою продукцією і незавершеним виробництвом (по кожній аналітичній позиції цих рахунків).

Для здійснення будь-якої господарської діяльності необхідне застосування найдосконаліших методів і форм контролю для регулювання її результатів. В умовах ринкових відносин увага акцентується не тільки на кінцевих результатах але й на методах їхнього досягнення. Можливість виділити найважливіші напрямки виробничої діяльності дає змогу зосередити увагу управління на важливих ділянках і підвищити ефективність контролюючих операцій і робіт. Основними напрямками внутрішнього контролю витрат підприємства є: контроль обсягу випущеної продукції, контроль собівартості (витрат) і контроль результатів (доходів та прибутків). З цією метою будь-яке підприємство повинно використовувати такий механізм формування витрат виробництва, який дасть змогу отримати повну інформацію про витрати на виробництво продукції. Саме така інформація є гарантом успіху підприємства в конкурентному середовищі. Вчасне реагування на відхилення витрат від нормативних значень дасть змогу попередити зростання витрат виробництва, що прямопропорційно впливають на собівартість продукції і прибуток підприємства.

Ефективний контроль величини витрат доцільно вести на основі первинної облікової інформації. Такий контроль може здійснюватися в натуральному і грошовому виразі методом зіставлення або так званим методом бюджетування. В основі першого способу лежить принцип підсумовування відхилень від установлених норм і виробничих завдань за місцями витрат. Другий спосіб контролю передбачає зіставлення витрат з актуалізованим (за спланованим з урахуванням змін) кошторисом витрат і результатів.

При першому способі встановлюють норми витрат за видами продукції, виконуваних робіт і послуг у розрізі кожного центру витрат, а облік організується за відхиленнями від норм. Даний спосіб зручний у підрозділах основного виробництва, рівень діяльності яких визначається відповідними показниками обсягу виробництва, рівня витрат, доходу і прибутку. З іншого боку, другий спосіб передбачає складання бюджетних кошторисів за різними напрямками діяльності й у цілому по підрозділу. Тут понесені витрати порівнюють з витратами, передбаченими кошторисом (планом). Кошторисний метод контролю використовується на місцях і центрах витрат, по яких важко або неможливо установити конкретний результативний показник діяльності (управління, обслуговування).

Контроль є обов'язковою функцією управління будь-якою складною системою. На підприємстві контролю підлягають усі матеріальні та грошові потоки, виробничі процеси, діяльність людей, витрати ресурсів і результати. Такий глобальний контроль дає змогу з'ясувати, наскільки діяльність підрозділів усіх ієрархічних рівнів відповідає чинному регламенту, установленим завданням і наскільки вона ефективна. У процесі контролю збирається й аналізується необхідна інформація, виявляються відхилення фактичних показників від установлених (планових, стандартних) та їх причини. [5]

Внутрігосподарський контроль представляє собою незалежну оцінку відповідності діяльності підприємства поставленим завданням. Необхідність у внутрішньогосподарському

контролю зумовлюються тим, що вище управління безпосередньо не займається контролем повсякденної діяльності. Зважаючи на це йому необхідна інформація про діяльність нижчих рівнів управління або підтвердження достовірності звітів керівників нижчих рівнів.

Контроль є важливим інструментом управління, оскільки дозволяє надавати керівництву інформацію, зібрану на основі аналізу та оцінки, а також надавати рекомендації, поради та інформацію про об'єкти, які перевіряються, допомагає реально оцінити багато сторін діяльності, визначає напрямки майбутнього розвитку, сприяє прийняттю правильних управлінських рішень.

Завдання внутрігосподарського контролю наступні: надання інформації про процеси, що відбуваються; надання допомоги в прийнятті найбільш доцільних управлінських рішень; оцінка правильності прийняття рішень, своєчасності і результативності їх виконання; своєчасне виявлення та усунення умов і факторів, які заважають ефективному веденню виробництва; коригування діяльності суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів.

Економічне забезпечення контролю пов'язане зі створенням економічної зацікавленості у проведенні контролю. Зацікавленість у проведенні контрольної діяльності виникає в тому випадку, коли результати контролю безпосередньо пов'язані з оцінкою діяльності конкретного працівника колективу і відповідно з їх стимулюванням. [1]

Обліково – аналітичне забезпечення контролю пов'язане зі створенням системи первинного і зведеного обліку та аналізу.

Інформація, що фіксується в обліку, зокрема в первинних документах, повинна пройти контрольну обробку, тобто повинна бути перевірена і підтверджена не тільки працівником який подає результати своєї праці іншому, але і працівником, що приймає результати праці попереднього для наступної обробки. Якщо окремі працівники поставлені в умови економічної відповідальності за результати своєї праці, вони одночасно зацікавлені і в перевірці результатів діяльності інших працівників або колективів для фіксації різних відхилень по факторах і причинах, які від них не залежать, оскільки в протилежному випадку приймають відповідальність за їх наслідки на себе.

Контроль економічної ефективності діяльності підприємства за даними обліку виробничих витрат повинен здійснюватися шляхом: співставлення фактичних витрат і собівартості в різних звітних періодах; співставлення фактичних витрат (загальних і прямих) одного періоду по різних місцях їх виникнення на підприємстві.

Зменшення витрат на виробництво продукції потребує економічного обґрунтування, тому суть проблеми полягає в тому, щоб на кожну одиницю ресурсів (витрат) – трудових, матеріальних та фінансових – досягти максимально можливого збільшення обсягу виробництва (доходу, прибутку). Рівень економічної та соціальної ефективності виробництва залежить від багатьох чинників. Тому для практичного розв'язання завдань управління витратами важливого значення набуває класифікація чинників оптимізації витрат за певними ознаками. Інтегрована модель і класифікація чинників оптимізації витрат на виробництво продукції відображається: видами витрат і ресурсів; напрямами розвитку та вдосконалення виробництва; місцем реалізації в системі управління виробництвом.

Висновки та пропозиції. Для забезпечення зниження витрат на виробництво продукції зернових культур необхідно посилити роль облікового і контрольного забезпечення в управлінні виробничими витратами та обґрунтувати пропозиції щодо системи їх формування. З цією метою доцільно створити облікову і контрольну інформаційні бази даних щодо витрат на вирощування зернових культур.

Список використаних джерел

1. Бондур Т.О. Система обліку і контролю витрат сільськогосподарського виробництва за центрами відповідальності /Т.О. Бондур// Економіка АПК. – 2011. - № 4. – с. 106-109.
2. Остапенко Я. О. Облік витрат на виробництво та собівартість продукції в ринкових умовах / Я. О. Остапенко // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право), 2(49) 2013. – с. 121
3. Литвин Ю. Прогресивні методи обліку витрат на виробництво (вітчизняні та зарубіжні)/Ю. Литвин//. – Тернопіль: «Збруч», 2006. – 218 с.
4. Михайлов О.М. Характеристика методичних підходів щодо формування витрат у сільськогосподарських підприємствах /О.М. Михайлов// Економіка АПК. – 2011. - № 2. – с. 100-106.
5. Яворова Г.В. Внутрішньогосподарський контроль в управлінні підприємством/Г.В. Яворова // Економіка АПК – 2013 - №1 – с. 96-98.